

ПСИХОІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ XIX СТ.:

історіографія літературознавчого процесу

Автор розглядає проект психоісторії української літератури Н. Зборовської, який утворює прецедент для загального психоісторичного дискурсу української історії XIX ст. Водночас відбувається інтроєкція результатів студій О. Забужко на стан особистісних комплексів, які були притаманні М. Драгоманову і реалізовані ним у політичному житті.

Ключові слова: психоісторичний дискурс, психоісторія української літератури, Т. Шевченко, І. Франко, М. Драгоманов, українська історія XIX ст.

Автор рассматривает проект психоистории украинской литературы Н. Зборовской, который образует прецедент для общего психоисторического дискурса украинской истории XIX в. В то же время происходит интроекция результатов исследований О. Забужко на состояние личностных комплексов, которые были присущи М. Драгоманову и реализованы ним в политической жизни.

Ключевые слова: психоисторический дискурс, психоистория украинской литературы, Т. Шевченко, И. Франко, М. Драгоманов, украинская история XIX в.

The author examines the project of psychohistory of Ukrainian literature in the context of N.Zborovs'ka, which forms a precedent for the general psychohistorical discourse as for Ukrainian history of the nineteenth century . At the same time there is an introjection of results of O. Zabuzhko studies on the state of personal complexes which were peculiar for M.Dragomanov and later realized in his political life.

Key words: psychohistorical discourse, psychohistory of Ukrainian literature, T. Shevchenko, I. Franko, M. Drahomanov, Ukrainian history of XIX century.

Актуальність теми. Загальновідоме визначення українського XIX ст. як століття націотворення зобов'язує нас приділити увагу тим глибоким психоаналітичним механізмам, які обумовили цей процес. Цікаво, що психоісторичний дискурс означеної доби в історіографічній площині ми могли б суто суб'єктивно визначити як жіночий, адже головні історіографічні прецеденти, в нашому баченні, утворені жінками-дослідницями – Н. Зборовською, О. Забужко.

Аналіз літератури реалізує мету дослідження. Фундаментальне дослідження Н. Зборовської [3] дає нам психоісторичну періодизацію літературних процесів, психоаналітичне підґрунтя механізмів змін культурних періодів. Як визначено в анотації монографії, розгорнуто авторський проект психоісторії української літератури. Вперше поєднано символічну теорію класичного психоаналізу, що приховує у собі код національної державності з практикою новітньої української літератури, яка у своїх пророчих текстах моделює код української державності. Зіставлено аристократичний проект української літератури, де утверджується код національної державності, з маргінальними, в яких він руйнується. Основою дослідження є розрізнення імперського і національного суб'єктів у психоісторії літератури, що проявляється на психологічному, мовному, світоглядному і релігійному рівнях. Принциповою вважаємо рецепцію розширення предмета і об'єкта психоаналізу, зроблену Н. Зборовською за рахунок психоаналітичних розробок М. Кляйн (що поширює жіночий дискурс психоісторії) та мікропсихоаналізу С.Фанті, які надають психоісторії можливість превентивно подолати чергову методологічну кризу.

Дослідження О. Забужко [1, 2] дають нам можливість додати конкретики до причинності культурологічно-літературної періодизації Н. Зборовської, зупинившись детально на особистісних станах речників українства - Т. Шевченка, І. Франка, М. Драгоманова.

Виклад основного матеріалу. Як же виглядають головні дослідницькі позиції, запропоновані Н. Зборовською [3], які ми можемо залучити до подальших психоісторичних розвідок?

Стрижневим поняттям є код. Психоісторія літератури як філогенез, вважає дослідниця, розбудовується на основі онтогенезу як індивідуального розвитку дитини на шляху до зрілої свідомості. В онтогенезі закладаються материнський і батьківський коди. Материнський код втілює інстинкт життя і його відношення до інстинкту смерті. Оскільки материнський код формується на основі співвідношення двох інстинктів, або лібідозних (любовних) і деструктивних (руйнівних) імпульсів, то психосемантика орально-садистських та анально-садистських атак щодо материнського тіла закладає перші психічні уявлення та їхню подальшу долю у творчих сублімаціях, або фантазуваннях.

Перевага орально-садистських імпульсів формує національний характер, прив'язаний до свого роду, оскільки в основі їх є перевага інстинкту життя над інстинктом смерті. Перевага анально-садистських імпульсів формує імперський характер, адже перевага інстинкту смерті щодо материнського тіла відчужує його від свого роду.

Інтроєкція материнського об'єкта, тобто переведення його у внутрішній образ, формує ставлення суб'єкта до об'єктного світу.

Любовне ставлення до матері закладає основу національного характеру і є надійною опорою для підсилення інстинкту життя в його боротьбі з інстинктом смерті.

Материнський код відображається у двох стадіях – параноїдно-шизоїдній і депресивно-репараційній, або низькій і високій формах. На першій стадії активізується інстинкт смерті, що сприяє руйнівним процесам розщеплення, а на другій – інстинкт життя, що сприяє інтеграційним процесам. Розщеплення як головний психічний захист шизоїдного характеру властивий імперському суб'єкту, а тому є основою імперської культури. Інтеграція - головний психічний захист національного суб'єкта від імперського переслідувача, тому він тісно пов'язаний з механізмами любовної інтроекції, або переведення у внутрішні уявлення (образи) «хорошого» материнського об'єкта і «хорошого» батьківського об'єкта.

Первісними об'єктами переслідування, що формують уявлення про ворожий світ, є материнський і батьківський образи. Тому «погане» батьківство в національних психізмах символізуватиме імперське Над-Я.

Батьківський національний код втілює духовну мужність і її критичне ставлення до несвідомого та різноманітних перверсій, пов'язаних з неподоланою інстинктивною спадщиною. Батьківський імперський код втілює авторитарну маскулінність, в якій переважає інстинкт смерті над інстинктом життя, що зумовлює несвідоме культивування різноманітних перверсій.

Материнський код найяскравіше проявляється у романтичну епоху, батьківський – у реалістичну епоху, тобто на основі материнського інстинкту життя і батьківського спадку мужності відчитується код національної літератури, який відображається в єдності романтизму і реалізму.

Психоісторія національної літератури виражає становлення синівського характеру на основі батьківської мужності. Їй передують фольклор, який символізує універсальну материнсько-батьківську матрицю. Вихід з фольклорного трансцендентного лона в іманентний індивідуалізований творчий характер актуалізує синівську множину проблематику як можливість різноманітних інфантильних спроб, кожна з яких прагне досягнути зрілої мужності та проявити на повну силу провідний національний характер, пов'язаний з батьківським кодом. Оральний характер сублімацій закладає основи інфантильного національного характеру, анальний характер сублімацій – інфантильного імперського характеру. Тобто імперський характер означає виродження національного.

Психоісторія літератури новітнього періоду розвивається невротично: активізується материнський інстинктивний код (романтизм, модернізм) і провокується до модернізації батьківський духовний код як метафізичний і державницький шляхом синтезу

романтичної і реалістичної психологій. Романтизм, обумовлений несвідомим синівським потягом до материнського тіла, передбачає потребу батьківського реалізму як фази просвітлення інфантильного материнського комплексу на основі цінності свідомого любовного почуття до матері або до її символічного замітника – Вітчизни. Романтизм і реалізм ставлять особливо актуальну для антиколоніальної української літератури проблему розрізнення несвідомої (одержимої) і свідомої любові до матері та Вітчизни. Модернізм, що актуалізує жіночий голос і розгортається як синівська невротична та дочківська істерична стадія, формується на загостренні конфлікту між сексуальністю і любов'ю, адекватному конфлікту між материнським романтизмом і батьківським реалізмом. Постмодернізм апокаліптично розщеплює код національної літератури.

Кризові порубіжні періоди виявляють потужну загрозу консервативному національному суб'єкту. Ця загроза виходить від потужного імперського переслідувача, що на шляху самозбереження активно задіює свій природний фундамент – агресивну, маскуліну сексуальність. На цій основі розгортається сексуалізація політики (провокація сексуальної революції), що постає випробуванням для національного суб'єкта, який ризикує втратити свідомий державницький код, піддавшись на імперську спокусу несвідомим.

Імперський тоталітаризм готується в лоні літературного садоавангардизму, що є проекцією синівських анально-садистських атак на материнське тіло. Психологія авангардистів дає змогу виявити в чоловічій імперській психології патологічну перевагу інстинкту смерті над інстинктом життя.

Садоавангардистські імпульси надихають сучасну культуру постмодернізму, що також використовує психологічний аналіз і батьківську метонімічну поетику новореалізму заради розщеплення національного суб'єкта. Знесилення несвідомого себе національного об'єкта відбувається з використанням розумного обігрування. Батьківський імперський інтелект активно задіяний на сучасному порубіжжі, оскільки в Європі з'явився новий материнський об'єкт в образі України, яка випробується у своїй державницькій спробі.

Мікропсихоаналіз, відкривши поняття «психічна пустота» на основі атомної фізики і молекулярної біології, виводить натуралістичний материнсько-батьківський код, характерний для фройдівської та кляйнівської теорії онтогенезису, за онтогенетичні межі, що дає привід вести мову про метафізичний батьківсько-материнський код як незнищенну потойбічну сутність.

Український романтизм постає у двох протилежних формах – химерно-бароковій і релігійно-депресивній, прямуючи до цілісності материнсько-батьківського коду як єдності інстинкту життя в його природному (сексуальному) вияві з духовним (мазохістським) потягом до вічного життя, що перебуває за межами сексуального

інстинкту. Отже, відсилає до єдності сексуального і духовного, до синтезу троянської (античної) і християнської психосемантики.

Далі Н. Зборовська «переходить на особистості», роблячи акцент на творчих та особистих акцентуаціях українських письменників, які проходять на психічний рівень буття української літератури: на основі «архетипу Котляревського» та «архетипу Шевченка» закладається українська психопарадигма, наділена внутрішньою суперечливістю сміху-плачу, яка символізує могутній інстинкт життя, закладений в український психогенезис. Національна аристократія на основі народного мовлення, відкриваючи «повен життя нарід наших предків», здійснює українсько-російське психотипне розрізнення.

У низькому і високому романтизмі виявляється провідний батьківський український характер як філософський (асексуальний) мазохіст, що опонує імперському садомазохісту. Сутність імперського характеру означає перверсію, виродження національного.

Депресивно-репараційна позиція, відображена у творчості Шевченка, символізує динамічну синівську множинність пошуків батьківської мужності – духовного захисту для поруйнованого материнського об'єкта. Динамічну синівську потугу кобзарів втілює універсальне батьківське Велике Слово, що ставиться на сторожі матері-України. Б. Хмельницькому як «поганому сину», який погубив державницький код на основі ерогенного мазохізму, Т. Шевченко протиставляє свою духовну місію, яка полягає у відновленні зв'язку українського сина з Богом-Отцем шляхом відродження українського християнства – єдності материнського інстинкту життя з батьківським раціоналізмом.

У ситуації імперського тиску, коли посилюються шизоїдні імперські механізми, активізуючи тривоги переслідування, національний інфантильний характер вдаватиметься до неусвідомлених регресій на дві архетипні стадії розвитку, символічно виражені Котляревським і Шевченком. Несвідомі регресії обумовляють появу психотичних – маніакально-депресивних станів разом із суїцидними тенденціями (20-ті та 60–70-ті роки ХХ ст.). Негативні психологічні стани, в які потрапляє національне Его, будуть спровоковані імперським символічним вбивством Бога-Отця. Втрата єдиної (об'єднувальної) батьківської волі продукуватиме неусвідомлений національний комплекс братовбивства, на якому наголосив Шевченко.

У жіночий дискурс української літератури ХІХ ст. Н. Зборовська вносить творчі особистості М. Вовчка, Л. Українки, О. Кобилянської наголошуючи, що у створенні проблемної психоісторії української літератури важливо виявити нерозпізнану раніше імітацію народництва. Вона постає у творчості Марка Вовчка під впливом епохи романтизму як типово чоловічого дискурсу. Імітація Марка Вовчка формується на основі садомазохістської

ерогенності, обумовленої перевагою інстинкту смерті над інстинктом життя у материнському кодї (психотип «Проститутки»). На відміну від імперської імітації, національна жіноча творчість передбачає перевагу інстинкту життя і психотип «Матері».

Батьківські інтроекції Марка Вовчка ведуть її в три літератури, де жадібність імперської жінки проявляє себе через імітацію різнонаціональної чоловічої творчості.

Українські письменники спроектували в образ Марка Вовчка романтичну репараційну потребу як любовну потребу чоловічо-жіночої єдності, що мала забезпечити українській літературі вихід у європейський світ. Однак ця українська проекція була романтичною ілюзією. У дзеркалі любовних історій Марка Вовчка проявилася характерна особливість українського чоловічого характеру через нестачу маскулінності: мужність тут досягається єдиним – духовним (любовним) шляхом.

Оповідна манера Марка Вовчка приховує російські садомазохістські моделі стосунків між чоловіком і жінкою, обернені в українську форму усного мовлення, яке вона імітує. Тому в психоісторії української літератури Марко Вовчок фігурує як російський варіант мадам Боварі.

У двадцятому столітті постмодерністська стратегія жіночого письма повторила головні імітаційні ходи, наявні у житті і творчості Марка Вовчка. Її феномен допомагає зрозуміти не лише чужорідне жіноче письмо в психоісторії української літератури ХІХ ст. (розрізнення його стане відчутним з появою Лесі Українки), але й російсько-імперське несвідоме, що надихає епоху постмодернізму: садомазохістська чуттєвість, пов'язуючись з елементами маскування, акторства, не знаючи сталої любовної ідентифікації, несе для романтичних мазохістів спокусливу ілюзію життя на основі невичерпної естетизації гри.

Українська класика свідчить про потужні інтеграційні процеси, які відбуваються всередині українського характеру на основі усвідомлення колоніалізму та відновлення релігійної традиції, що зберігається в кодї українського фольклору. Зміцнення психічної інстанції Над-Я у романтичній українській «синівській» психології вело до утвердження провідного національного «батьківського» психотипу – філософського мазохіста, що споріднює психологію П. Куліша, Панаса Мирного, Нечуя-Левицького, І. Франка з психологією І. Котляревського, Т. Шевченка, О. Марковича, М. Гоголя, оскільки це характерна українська аристократична психологія спрямована на монотеїзм.

Психопоетика українського класичного циклу синтезує романтизм з реалізмом. Психосемантика цього синтезу дає змогу просвітити українську едіпову ситуацію напередодні колоніалізму, в

колоніальному епосі та накреслити шлях відродження національної мужності.

Причиною колоніального збочення в українській історії, за романом «Чорна рада» П. Куліша, є втрата аристократичного коду мужності, що призводить до маргіналізації України.

У романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панас Мирний відтворює колоніальний онтогенез сина як процес формування пропашої народної мужності, яка закладається несвідомою матір'ю. Адже материнське несвідоме автоматично відтворює імперський механізм садомазохістського пригнічення. Пригнічуючи мужність сина, що формується, несвідома мати провокує в його психології руйнівний інстинкт смерті.

Опонуючи кулішівському образу українського народу як несвідомої «черні», І. Франко створив аристократичну концепцію українського народу як єдиної «многодушною» родини, пробудженої до буття учителем монотеїзму – пророком Мойсеєм. Так утверджувалася монотеїстична традиція, що була притаманна на порубіжжі двом народам – українському і єврейському, які прямували до власної держави, провокуючи в Європі імперські механізми розщеплення. Ці механізми були розраховані на національну несвідомість як одержиму деструктивним інстинктом маргинальність.

Роман «Брати Карамазови» приховує в собі характерне для другої половини XIX ст. російсько-українське протистояння, зазначає Н. Зборовська, яке формується на рівні несвідомих сил як протистояння імперського і національного суб'єктів, імітації і творчості, а проявляється через едіпову боротьбу Ф. Достоевського з М. Гоголем.

Опозиція «Достоевський – Гоголь» актуалізує нову психоаналітичну проблематику в пошуку коду національної літератури, пов'язану з розрізненням мови і мовного. Поставши у єдиному просторі Російської імперії, обидва письменники виявили на основі імітованого голосу і живого голосу приналежність до різних культур – імперської політеїстичної і національної монотеїстичної.

Пророцтво Достоевського дає змогу виявити імітаційний механізм імперської структури, обумовлений втратою материнської матриці. Лише потужна наявність материнської матриці обумовлює потужну спрагу Бога-Отця і невичерпну можливість для творчості.

Імперський код маскулінності постає як імітована аристократична мужність, яка проявляється в образах різноманітного маскування, типологічну опозицію якого становлять образи злого і доброго блазнів. Найнебезпечнішим проявом імперського суб'єкта є добрий блазень, який імітує Ісуса Христа, несучи в собі неусвідомлений архетип диявола (образ князя Мишкіна в романі Достоевського «Ідіот» або образ Альоші Карамазова в романі «Брати Карамазови»).

Химерна невизначеність імперського суб'єкта призначена вводити в оману несвідомого національного романтика, тому актуалізує в національному світі на кризових етапах його розвитку значущість монотеїстичної традиції, яка сприяє інтеграцію національної мужності.

Якщо психопоетика українського класичного циклу ставить головним завданням синтез романтизму з реалізмом, що дає змогу просвітити материнський комплекс і утвердити Бога-Отця, то романне пророцтво Достоевського виявляє, що в лоні імперського кастраційного романтизму формується революційний садоавангардистський характер, який прагне побудувати світ без Бога на основі ерогенної філософії життя, тобто кастраційний романтичний механізм не долається, а фіксується і трансформується в оновлену форму.

Порубіжжя – особливий період у психоісторії літератури, він пов'язаний з активізацією боротьби імперського суб'єкта з національним. В онтогенезі цей період аналогічний невроту як кризовій ситуації у психіці людини. Невроз активізує материнський код, який радикально розщеплюється на два інстинкти-лібідозний і монструозний, тому виникає нагальна потреба зміцнення національного характеру з допомогою батьківського коду мужності.

Потужний імперський суб'єкт на порубіжжі проявляється через символічне батьковбивство, стаючи героєм, який відсуває Бога-Отця і Христа як психологічного символу єднання батьківського і материнського кодів.

З імперським наступом на монотеїзм тісно пов'язаний дискурс антисемітизму та феномен національної істерії.

У проблематичному контексті порубіжжя варто розрізнити національну істерію, пов'язану зі страхом смерті на основі символічного вбивства Бога-Отця, та імперську істерію, пов'язану зі втратою національного об'єкта як бажаного ерогенного об'єкта, який містить у собі материнську матрицю.

Імперська істерія породжує дискурс фемінізму, несвідомо спрямований на розщеплення національної мужності і національної жіночості. На порубіжжі імперський фемінізм символізує «банда сестер», яка стихійно об'єднується з чоловічим імперським дискурсом вбивства Бога-Отця – «бандою братів».

Відповідно до головної проблеми порубіжжя як синтезу національної мужності та національної жіночості на шляху інтеграції національно-державницького бажання літературна свідомість рефлексує над національною статевою істиною. Порубіжжя виявило психосемантику архетипної української жіночості. Архетипна українська жіночість містить в собі перевагу мужнього елемента над жіночим, що виявляється у фольклорі, міфології та літературі через символізацію мужності в жіночій формі. Українська жіноча мужність

поєднує в собі її несвідому маскулінну ознаку і свідому духовну на основі потужності двох материнських інстинктів – інстинкту смерті й інстинкту життя. Така психологія української жінки обумовлює пристрасний потяг до духовності як компенсацію до внутрішнього варварства (могутньої інстинктивної спадщини).

На порубіжжі у психоісторії української літератури з'являється архетип національної письменниці. Архетипна психологія письменниці народжується на основі рівноправної любовної інтроєкції батька-матері, яка веде до їх символічного об'єднання у творчості, а відповідно – до пошуків єдності національної мужності та національної жіночості. На цій основі у творчості Лесі Українки символічно розгортається код української літератури, виявляючи нову літературну потугу через пророчу драму.

У пророчій драмі Лесі Українки символізується материнський код у двох стадіях – параноїдно-шизоїдній, яка виявляється через активізацію інстинкту смерті, процесів розщеплення на основі потужного материнського божевільного переслідування («Блакитна Троянда»), і депресивно-репараційній, яка утверджує лібідозний інстинкт життя і потужні інтеграційні процеси («Лісова пісня»). Істеричне метання між двома материнськими інстинктами породжує потребу пошуку батьківського коду мужності.

Батьківський код мужності символічно відтворюється в єдності образів Дон Жуана і Месії – як єдності архетипної гіперсексуальності й архетипної гіпердуховності. Дон Жуан представляє батьківське несвідоме, Месія – батьківську свідомість. Пророцтво Лесі Українки виявляє, що розщеплення цих сутностей у батьківському коді загрожує національному світові тоталітаризмом: Дон Жуан з неусвідомленим потягом до влади прямує до Командора, який втілює тінь диктатора.

На основі пророчої драми Лесі Українки здійснюється інтуїтивне жіноче бачення національного еросу як аристократичної структури, яка символізує собою єдність філософського мазохізму й ерогенного мазохізму. Розщеплення цієї духовно-сексуальної єдності, що провокується імперським суб'єктом, стає загрозливим для національно-соціального світу, тобто національної державності.

У пророчій драмі Лесі Українки знову з'являється сюжет загибелі Трої, вона ідентифікує себе з істеричною Касандрою – архетипом національної пророчиці, яка втратила батьківський код мужності, а тому інтенсивно рефлексує над трагічним досвідом – втратою державності. Пророцтво Лесі Українки спрямоване у недалеке майбутнє: романтичний Дон Жуан трансформується у соцреалістичного Командора, що й виявить епоха сталінізму.

Творчість О. Кобилянської на порубіжжі символізує унікальну для психоісторії української літератури меланхолійну проблематику еросу на основі різнонаціонального розщеплення у психіці

письменниці, коли її материнський код належить до німецької культури, а батьківський – до української. Пошук батьківського коду здійснюється О. Кобилянською у пророчому романі «Земля», в якому осмислюється український архетипний комплекс братовбивства на основі внутрішньопсихологічного деструктивного інстинкту.

На відміну від істеричної еротики Лесі Українки, яка виникла на основі потужного материнського переслідування і несвідомої любові до батька, що об'єднувало батьківський образ з материнським і породило архетипну українську письменницю, меланхолійна еротика О. Кобилянської постає на основі первісної зневаги до батька, переваги материнського образу над батьківським, що веде до фемінізму, гомосексуалізму, народження потенційного імперського суб'єкта. Меланхолія виникає від неможливості поєднати батька й матір на глибинному несвідомому рівні. Меланхолійний дискурс О. Кобилянської негативно впливає на порубіжну ситуацію, ведучи до «розмноження» безсилих письменників-маргіналів, які модернізацію української літератури пов'язують з оскопленням національного батьківства.

Тексти О. Забужко та Н. Зборовської є немов один в одному, взаємопроникливими за змістами. Для нас особливо значущими є забужківський погляд на феномен Шевченка, якого вона ставить у ряд «письменників – творців національно-консолідуючого авторського міфу, від Данте й Сервантеса до Гете» [1, с. 15]. Водночас вона вводить до обігу визначення ключового шевченківського стану, а власне, комплексу, – «прокльону нереалізованості», який «стає чи не центральною проблемою української філософської рефлексії в усіх її різновидах, від художньої літератури до філософсько-історичних студій» [2, с. 103].

Спроба подолання цього комплексу в загальноукраїнському контексті уособлюється в творчих станах Франка, особливо в поемі «Мойсей», яка визначається авторкою як франківській *opus magnum* [2, с. 77], а нами – як дороговказ до визначення особистісного комплексу поета як комплексу Мойсея. І ось тут в одній точці збігаються для нас енергії трьох пророків українства XIX ст., коли О. Забужко зазначає, що Франко слушно підмічає особливий характер інтерпретації українським громадянством Лівобережної України Шевченкової місії, речником якої був М. Драгоманов.

Емоційність, яка є притаманною українському етосові, на перший план висунула поетично-пророчі потенції Т. Шевченка, І. Франка та інших майстрів художнього слова, позбувши певного статусу позитивістів, раціоналістів-інтелектуалів на кшталт М. Драгоманова. Адже ж він і подібні йому є теж ланкою у структурі ДНК української ідеї. І. Франко все своє свідоме життя вважав М. Драгоманова не тільки власним Вчителем, але й рятівником

політичного життя Галичини, яке той привів до партійного існування (РУРП).

«Проклін нереалізованості» спіткав М. Драгоманова на різних етапах його життя, навіть призвів до існування, коли «немає пророка у власній вітчизні». Йдеться, перш за все, про драгоманівську еміграцію.

Те особисте відчуття історії, яким жив Драгоманов, поріднює його з М. Грушевським [6, с. 30], про що свідчить особисто М. Павлик: «Тямую раз – як я пробував із Драгомановим у Швейцарії, - якийсь політичний противник каже ему: «По що Вам, Михайло Петровичу, мішаєтеся до політики? Ви би писали за свою історію – тай годі». А Драгоманов відповів ему: «Коли ж бо мені ще цікавіше робити історію, ніж писати за неї» (збережено мову оригіналу – Г.Ч.) [5].

Родинну програму лібералізму М. Драгоманова, яка мала в своєму підґрунті антицарський характер, визначив Т.Галін: негативне ставлення до царського уряду передавалося в родині Драгоманових з покоління в покоління [4, с. 25]. Вважаємо, чоловічу, раціональну іпостась цієї програми в українському житті втілив Драгоманов, жіночу, емоційну, - його сестра О. Пчілка і успадковала небога – Л. Українка.

На програму Драгоманова як месії вказав ще М. Грушевський: той, обернувши негативну енергію змушеної еміграції на позитивну, виніс українське питання на загальноєвропейське обговорення. Але комплекс нереалізованості тут активізував відчуження від спільноти однодумців, і поступово Драгоманов опиняється на самоті. Він продовжував працювати, підготував власний конституційний проект «Вільна Спілка», який київська Громада, драгоманівська політична материнська матриця, не погоджується друкувати, вважаючи його *невідповідним*.

М. Драгоманов як історик частково проявляє себе як психоісторик: він високо оцінював роль особистості історії, вважаючи, що історичні постаті завжди відбивали історичні потреби своєї доби. Водночас, вказував В. Лукеренко: «Визнаючи величезну вирішальну роль народних мас в історичному процесі, М. Драгоманов вважав, що народ, трудящі маси – головний творець матеріальних і духовних благ у суспільстві. «Цивілізація, що не спирається на загальнолюдське добро, стоїть на піску», - говорив він. Завдання історичної науки він вбачав в тому, щоб осмислити і висвітлити життя народних мас, їх економічне і культурне становище» [4, с. 83].

Таким чином, в якості **висновку** ми можемо визначити, що проект психоісторії української літератури Н. Зборовської утворює для нас прецедент для загального психоісторичного дискурсу української історії ХІХ ст. через дослідження фаз психічного онтогенезу, які приводять до формування та зміни культурних, в даному випадку літературних, стилів. В цьому контексті

шевченківська та франківська абсолютність для українського міфу та ідеї, досліджена О. Забужко, вводить нас до стану тих комплексів, які притаманні драгоманській особистості і реалізовані ним в політичному житті.

Використана література

1. *Забужко, О.С.* Шевченків міф України / О.С. Забужко. – К. : Абрис, 1997. – 142 с.
2. *Забужко, О.С.* Філософія української ідеї та європейський контекст / О.С. Забужко. – К. : «Основи», 1993. – 124 с.
3. *Зборовська, Н.* Код української літератури / Н. Зборовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://1576.ua/uploads/files/4788...ka_Nila_Kod_ukrajins...
4. *Костенко (Чечельницька), Г.В.* Світогляд та суспільно-політична діяльність Михайла Драгоманова : історіографія проблеми : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / Г.В. Костенко. – Дніпропетровськ, 2000. – 226 с.
5. Драгоманов Михайло Петрович. 1841-1895, Его юбилей, смерть, автобіографія і спис творів / Михайло Петрович Драгоманов Зладив і видав М. Павлик. – Львів : З друкарні В. Манецького, 1896. – 442 с. – С. 24.
6. *Чечельницька, Г.В.* / Humanities and social sciens. / Г.В. Чечельницька // Rzeszow, 2014. - № 2. – С. 25-35.

REFERENCES

1. *Zabuzhko, O.S.* Shevchenkiv mif Ukrayiny / O.S. Zabuzhko. – K. : Abrys, 1997. – 142 s.
2. *Zabuzhko, O.S.* Filosofiya ukrayins'koyi ideyi ta yevropeys'kyu kontekst / O.S. Zabuzhko. – K. : «Osnovy», 1993. – 124 s.
3. *Zborovs'ka, N.* Kod ukrayins'koyi literatury / N. Zborovs'ka // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://1576.ua/uploads/files/4788...ka_Nila_Kod_ukrajins...
4. *Kostenko (Chechel'nyts'ka), H.V.* Svitohlyad ta suspil'no-politychna diyal'nist' Mykhayla Drahomanova : istoriohraphiya problemy. Dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenya kandydaty istorychnykh nauk / H.V. Kostenko. – Dnipropetrovs'k, 2000. – 226 s.
5. Drahomanov Mykhaylo Petrovych. 1841-1895, Eho yubyley, smert', avtobiohraphiya i spys tvoriv / Mykhaylo Petrovych Drahomanov Zladyv i vydav M. Pavlyk. – L'viv : Z drukarni V. Manyets'koho, 1896. – 442 s. – S. 24.
6. *Chechel'nyts'ka, H.V.* / Humanities and social sciens. / H.V. Chechel'nyts'ka // Rzeszow, 2014. - № 2. – S. 25-35.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2015 р.